

A Pártközpont csapdát állít

Törvénytelen úton néhány avantgarde

RÓZSA T. ENDRE

PREDRAG SIDJANIN

audiovizuális akciója tejjel, Kápolnaműterem, Balatonboglár, 1973

A Múcsarnokban az *Egy/Kor* kiállításon folyamatosan fut az egyik képernyőn Kisfaludy András dokumentumfilmje, a *Törvénytelen Muskáтли*. A valaha volt Muskáтли presszó tágas világát idézi fel a közel háromórás filmfolyam. A későbbi neoavantgárd közvetlen szellemi előzményét. A törzsközönség tette a Muskátlit jelentős kulturális helyszínné, akár a Café du Dome-ot vagy a La Coupole-t Párizsban, a Montparnasse-on. A Dome és a Coupole ma is létezik, a Muskáтли rég eltűnt. Kisfaludy felfedezett egy régi fotót: a Muskáтли kulcsfigurája, dr. Végh László ül a földön, Kafka-szöveget olvas fel egy hosszúkas könyvből, a hátára kötött elefántteknős-páncél a bogárrá változott Gregor Samsát idézi. Harlekinruhában táncol a mosolygó Lexi – polgári nevén Lisziák Elek –, kezében koponyát tart, mint a monologizáló Hamlet. Magam is a földön ülök, úgy 16-17 éves lehettem akkor, figyelmesen hallgatom Végh doktort. Az Iparművészeti Főiskola egyik vidám bálján készült a fotó.

A Muskáтли presszó és a Petrigalla Szalon társasága meglehetősen átfedte egymást, és ebből a közös körből verbuválódott a No. 1 képzőművészcsoporthoz is. A Petrigalla Szalon egyik hangadója volt az említett Végh doktor, de a kör valódi súlyát a mag kemény szellemisége adta meg. Oppozíció a hatalommal szemben, és egyre tágabbra nyitott ablak a világ felé. A 60-as évek Budapestjén hosszú ideig ez a kis lakás jelentette az egyik legfontosabb közösségképző helyet. Zárt körben rendezett kiállításain bűvópatakként élte tovább az életét az Európai Iskola, és a pályakezdő fiataloknak volt kiközösítő kapcsolódniuk. Nem egyszer előfordult, hogy európai iskolások nyitották meg fiatal kollégáik kiállítását, ami egyértelmű folyamatosságot adott a generációkon átnyúló szubkulturális létmódnak. Nagy ritkán odalátogatott Kassák – bár ő inkább a Luxor kávéházba járt –, Korniss Dezső, Mezei Árpád, Bálint Endre

GALÁNTAI GYÖRGY: Távozási akció, Balatonboglár, 1973

sűrűbben, és a régi barátok, Hamvas és Szentkuthy a feleségeikkel. Kiállítást rendezett a Petrigalla Szalonban Nádler István, Bak Imre, Csutoros Sándor, Lisziák Elek, Csáji Attila vagy az örökké kecskebőr oldaltáskával járó, remek fotós, Koncz Csaba. Az emlékezet véges, a névsor eléggé hiányos...

Az első kiállításon, amit a Petrigalla Szalonban láttam, Vajda Júlia és Jakovits József állították ki a műveiket, még azelőtt, hogy Jakovits New Yorkba költözött volna. Olyan sokan hagyták el akkortájt az országot, hogy Triesztben, a menekülttábor ebédlőjében kitalált belőlük egy Muskáтли-törzssasztal. A 60-as évek második felében bomladozni kezdett a szalon, időnként Petrigalla maga

Fotó: Galántai György, Artpool Művészeti Kutató Központ

Fotó: Galántai György, Artpool Művészeti Kutató Központ

is unta. Előfordult, hogy odaadta valakinek a lakáskulcsot, és egyszerűen elment otthonról. Sokasodtak az egyéb helyszínek, különösen a Fiala Művészek Klubjában sűrűsödött az élet. Ott történt meg, hogy Aczél György vitaestjén felállt a Dixi néven közismert Gémes János, és feltette neki a kérdést: „Miért engedélyeznek egy menedékházat, ha az erdő be van tiltva?” Aczél kissé belegabalyodott a válaszba.

A neoavantgárd fiatal nemzedéke a 60-as évek vége felé kezdett markáns arcot öltetni. Egymást követték a demonstratív kiállítások, az Iparterv, a Szürenon, a KFKI-klubrendezvények, a Műegyetemen rendezett, summázó R-kiállítás előtt már megindult 1970 nyarán – Galántai György balatonboglári Kápolnaműtermében – a Boglári Kápolnatárlat.

A nemzedéki önszerveződés tekintetében Boglár perdöntőnek bizonyult. A helyi és a Somogy megyei vezetők eleinte kimondottan örültek, hogy legalább lesz valamilyen kulturális program az esős napokra, de amikor rájöttek, hogy nem egészen az történik, amire számítottak, akkor elment a kedvük a boglári kiállításoktól. Olyannyira, hogy megkérték a Képzőművészeti Lektorátust, hogy tiltsa be a Kápolnatárlatot. A Lektorátus viszont nem tette meg ezt a szívességet. Amit nem engedélyeztünk, azt nem is tilthatjuk be – ezt válaszolták. Erre fel egy vad cikket írtak a megyeiek, mely 1971 nyarán jelent meg a Somogyi Néplapban. Nagytmondó címe önmagáért beszélt: *Törvénytelen úton néhány avantgarde – Bérelt kápolnában illegális kiállítások, műsorok*. Ráadásul nem sokkal később egy országos lap, a Magyar Hírlap is kritikai hangot ütött meg. Az egybeesés valószínűleg nem

véletlen. A Szabad Európa Rádió magyar adásának legjobb újságírója, Gallicus (Mikes Imre) szintén felfigyelt a boglári kápolnatárlatra, és ezzel a vita politikai szintre emelkedett. A kápolnát bérlő Galántai György sajtó-helyreigazítást kért, tiltakozott, levelezett a magyar fórumokkal, de nem sokra jutott. Kezdett a levegőben lógni, hogy rövid úton véget vetnek a Kápolnatárlatnak.

A No.1 csoport egyik tagja, Orvos András ekkor nagyon ügyesen és diplomatikusan kapcsolatba lépett a Pártközpont kulturális osztályának egy-két vezetőjével, és megbeszélést, csoportos találkozót javasolt az ellentétek tompítására. Ajánlatát nem utasították vissza. A fiatal művészek, művészeti írók javaslatokat fogalmaztak meg, és végül egy vitaindító referátumban összegezték a szövegeket. Tíz művész (Csáji Attila, Bak Imre, Csiky Tibor, Fajó János, Galántai György, Haraszty István, Hencze Tamás, Orvos András, Pauer Gyula,

fotó: Galántai György, Artpool Művészeti Kutató Központ

fotó: Galántai György, Artpool Művészeti Kutató Központ

ERDÉLY MIKLÓS: *Homokkal a kisdedet?*
Kápolnaműterem, Balatonboglár, 1971

Szemaadám György) és négy kritikus (Beke László, Kerékgyártó István, Rózsa T. Endre, Sík Csaba) írták alá a dokumentumot. Vadas József, aki akkor a Lektorátus munkatársa volt, ellenséges megjegyzéseket fűzött a beküldött referátumhoz, és burkoltan azt javasolta, hogy osszák meg és fordítsák szembe egymással a fiatalokat. A megbeszélés helyszínéül először a Fiala Művészek Klubja került szóba, de az ellenoldal ezt, természetesen, elutasította. A találkozó végül a Pártközpontban jött létre, 1971. október 26-án. Abban a teremben, ahol két évtizeddel később – már a rendszerváltás után – a Kulturális Bizottság ülésezett Kulin Ferenc vezetésével, és ahonnan elindult dicstelen útjára a médiaháború.

A végső megállapodás szerint mindkét oldal hét képviselőt küldhetett. A referendum aláírói közül többen húzódoztak, Fajó János, Sík Csaba és még valaki kerek-perec visszautasították a részvételt. Nem titkolták, hogy attól tartanak, kultúrpolitikai vihar várható a találkozón, és ha ezen a banánhéjon

MAJOR JÁNOS:
Élő síremlék,
Kápolnaműterem,
Balatonboglár,
1973

LADIK KATALIN

hangköltészeti előadása, Kápolnaműterem, Balatonboglár, 1973

elcsúsznak, nagyot esnek. Ezt valóban nem lehetett kizárni. A Pártközpontban végül Bak Imre, Csáji Attila, Galántai György, Haraszty István, Pauer Gyula és Rózsa T. Endre került az asztal egyik oldalára, a másik oldalon a kultúrpolitikai funkciók alakították ki a névsort. Bartha Éva és Ormos Tibor (Lektorátus), Csorba Géza (minisztérium), Kádár János Miklós (Fiatal Képzőművészek Stúdiója), valamint ketten a Pártközpontból, Tóth Miklós osztályvezető és Molnár Ferenc, a főosztály helyettes vezetője ültek a

A megbeszélést Molnár Ferenc nyitotta meg visszafogott stílusban, arról beszélt, hogy nemcsak a boglári tárlatot, hanem az egész pályakezdő neoavangárd nemzedék elkülönülését kell megvitatni. Ami enyhén szólva képmutató állítás volt, hiszen éppen a kultúrpolitika zárta el a fiatalokat a szélesebb nyilvánosságtól. Molnárhoz illett az udvarias modor, szakmája szerint irodalomtörténész volt, később a Széchényi Könyvtár főigazgatója. A legélénkebb eszmecsere a pártközpontos Tóth Miklós és Csáji Attila közt folyt. Mindenki mértéktartóan beszélt, nem ütköztek az álláspontok, talán csak a zsúrizés kérdésében alakult ki komolyabb vita, és végül az a megállapodás született meg, hogy a következő évben a boglári kiállításokat zsúriztetik.

Felvetődik a kérdés, hogy miért került sor erre a megbeszélésre. Sem azelőtt, sem azután többé nem rendeztek ilyet. Hová akart kilyukadni a kultúrpolitika? Oda, hogy zárják ki maguk közül a „dilettánsokat”, és akkor minden rendben lesz. Hogy kik a „dilettánsok”, azt majd ők mondják meg. Elsősorban azok, akik politikailag kellemetlenkednek. Szóba sem került például Szentjóbgy Tamás, de nem volt kétséges, hogy a happeningjei ebbe a körbe tartoztak. És valószínű, hogy a Képzőművész Szövetség távolmaradására egyszerű a magyarázat. Ha elkezdődne a barátkozás, akkor újabb tagokkal kellene majd bővíteni az Alapot és a Szövetséget. Ami pedig sérti a bent lévők anyagi érdekeit.

Sajnos, leginkább csak féligazság, hogy aki másnak csapdát ás, maga esik bele, de ebben az esetben fényesen beigazolódtott a mondás. Galántai György balatonboglári Kápolnaműtermét csak 1973 őszén tiltották be, és nem 1972 tavaszán. Újabb két nyári szezon ment le. Különös, hogy az 1973-as betiltás Bereczky Lóránd korábbi forgatókönyve szerint zajlott le (Kőjál, Tűzoltóság, hiányzó építési engedély stb.). Az 1973-as betiltás súlyos csapás volt, de már nem végzetes. Az időnyereség sokat segített abban, hogy a neoavangárd nemzedék tagjai rátaláltak a maguk útjára, és megalkothatták a modern magyar művészet új élvonalát. Ahogyan Ormos Tibor, a Lektorátus vezetője mondta Bak Imrének: „Maguk még mindig művészek lesznek, amikor én már rég nem leszek hivatalban”.

Archív fotó **KISFALUDY ANDRÁS** *Törvénytelen Muskátlí* című filmjéből

túldalton. A Képzőművészeti Szövetség képviselője távol maradt. A főosztály legfőbb vezetője, Nagy Miklós sem jelent meg. Őt amúgy excentrikus húzásai tették hírhedtté, hamarosan miniszterként keltett nagy zűrzavart, majd öngyilkossággal távozott az életből.